

מטרות החינוך

מטרות השיעור

- חיידוד המודעות לקיומן של מטרות שונות בחינוך.
- הקניית כלים לבחינת בתי ספר המוכרים למשתתפי הקבוצה על פי למטרות החינוך השונות.

רצינות

השיעור עוסק בשלוש מטרות-על של החינוך: חינוך בשירות התרבות, חינוך בשירות החברה וחינוך בשירות הפרט. הנחת העבודה תהיה כי למקום שבית הספר נותן לכל אחת מן המטרות יש השלכות על התוכן הנלמד וההדגשים בהוראה, על הדרך שבה התכנים מועברים ועל היחס לשונות בתוך אוכלוסיית תלמידי בית הספר.

למשל, בית ספר שמציב את צורכי החברה בראש סולם המטרות, עשוי לתת מקום פחות מרכזי לתרבות המקור של תלמידיו; בית ספר שנוסד כדי לקדם תרבות של מגזר מסוים עשוי להמעיט בערך תרבויות אחרות; נוכל לצפות שבית ספר שרואה את עיקר תפקידו בשירות הפרט יתן מקום משני לערכים לאומיים וכיוצא בזה.

במהלך השיעור יקבלו המשתתפים כלים לניתוח מטרות חינוכיות שבעזרתם יבחנו את בתי הספר של ילדיהם, תוך ניסוח המטרות החינוכיות האישיות של כל אחד ממשתתפי הקבוצה.

מבנה השיעור

1. א. תוצר ומטרות – יצירה
30 דקות
התנסות ביצירה הממחישה את הקשר בין גישה חינוכית לבין "דמות הבוגר/ת" שבית ספר שואף אליה.
1. ב. מטרות החינוך – השוואה
30 דקות
בחינת מטרות משרד החינוך והשוואתן למודל מטרות החינוך של צבי לם, איש חינוך ופילוסוף חינוכי.
2. כ"ח בקהילות המזרח - ניתוח מקרה
30 דקות
ניתוח תגובות של חכמים להקמת בתי ספר של "כ"ח" (כל ישראל חברים) בשתי ארצות שונות. יחסו של כל חכם לכ"ח מושפע ישירות מהגדרתו את מטרת החינוך המרכזית.
3. האם בית הספר מתאים לי? – תרגיל
60 דקות
הערכת הרווח וההפסד בבחירת בית ספר מסוים בעזרת המושגים שנלמדו וניסוח מטרות לחינוך על ידי חברי הקבוצה.

מהלך השיעור

1. א. תוצר ומטרות - יצירה

זמן	חומרים
30 דקות	פלסטלינה בצבעים: חום, לבן ואדום קיסמים דפי הוראות

פתיחה

בשיעור זה נעסוק בפעם הראשונה ישירות בנושא החינוך. ננסה לברר בשיעור זה מהן מטרות החינוך? את מי הוא אמור לשרת? את מי הוא משרת בפועל? ומי עומד במרכזו? חינוך הדור הבא מתקיים במסגרות שונות ובזמנים שונים, בבית, בקהילה, בבית הספר בתנועת הנוער ועוד. בשיעור זה נתמקד בחינוך המתקיים במערכת החינוך הממוסדת, מחוץ לבית ולמשפחה.

שאלות והנחיות לקבוצה

- מהן, לדעתכם, מטרות החינוך בבית הספר?

למנחה

מטרת השאלה היא הצגת הנושא מתוך נקודת המבט האישית של חברי הקבוצה. המשתתפים יביעו דעות מתוך ניסיונם האישי ועולם הערכים שלהם. מומלץ לתת רשות דיבור לכל המעוניין, אך כדאי להימנע מתגובות גומלין בין חברי הקבוצה. הקבוצה מתחלקת לשלוש קבוצות עבודה. כל קבוצת עבודה מקבלת פלסטלינה ומשימה.

המשימות:

קבוצה א - ליצור מהפלסטלינה דמויות של ילדים השתמשו בפלסטלינה באופן חופשי, כיד הדמיון.
קבוצה ב - ליצור מהפלסטלינה מספר גדול ככל האפשר של דמויות ילדים.

הכינו כדורים וגלילים מהפלסטלינה ורק לאחר מכן הכינו מהם דמויות של ילדים. אין להשתמש בצורות נוספות.

קבוצה ג - ליצור מהפלסטלינה דמויות של ילדים לפי ההוראות הבאות:

ראש:

מכדורים כדור מהפלסטלינה החומה.
מכדורים שני כדורים בגודל אפונים בצבע לבן ושני כדורים קטנטנים בצבע כחול.
מצמידים כדור כחול על כדור לבן ומצמידים לראש כעיניים.
מגלגלים שני גלילים קטנים בצבע חום ומצמידים אותם כגבות.
מכדורים כדור חום נוסף, מועכים אותו לצורת משולש ומצמידים אותו כאף.
מגלגלים גליל אדום ארוך ומצמידים אותו בצורת פה מחייך.

גוף

מכדורים כדור בצבע חום, גדול יותר מהכדור של הראש, ומעצבים אותו בצורה של ביצה. תוקעים בראשו קיסם.
מצמידים את הראש לגוף בעזרת הקיסם.

גפיים

יוצרים ארבעה כדורים חומים ומגלגלים אותם לנקניקים.

מצמידים שניים לצדי הגוף כדייים, מועכים מעט את הקצה שלהם. מצמידים שניים אחרים לחלק התחתון של הגוף כרגליים ומפתלים את החלק התחתון לצורת כפות רגליים.

שאלות והנחיות לקבוצה

- כל קבוצה מציגה את הדרך שבה עבדה ואת התוצרים שלה.
- אלו הבדלים (בתוצרים ובדרך העבודה) יצרו ההנחיות השונות שניתנו לקבוצות?

כל הקבוצות יצרו באותו חומר - פלסטלינה, אך התוצרים שונים זה מזה בשל הוראות העבודה השונות שכל קבוצה קיבלה. אפשר לראות בתהליך היצירה המחשה להשפעה שיש להוראות העבודה בתוך מערכת חינוכית. "הוראות העבודה" המכוונות את עבודת בית הספר מושפעות מן המטרות שבית הספר רוצה להשיג: למשל, מטרה של מצוינות לימודית שונה ממטרה של חינוך ערכי.

במהלך השיעור ננסה לראות לפי אלו עקרונות פועלים בתי ספר שונים, ואלו משמעויות יש לכך לגבינו.

למנחה

ההבדל בין שלוש היצירות נעוץ בדרך העבודה ו בהשפעתה על התוצר. הקבוצה הראשונה יוצרת באופן חופשי על פי רצונה וכ ישרונה. הקבוצה השנייה יוצרת באופן המשלב בין הוראות חיצוניות לבין יצירה חופשית, במטרה ליצור כמות גדולה ככל האפשר של דמויות. הקבוצה השלישית יוצרת על פי הוראות חיצוניות שלא היוצרים קבעו.

השאלה הראשונה מחדדת, דרך תחושות המשתתפים, את משמעות ההבדלים בין דרכי היצירה השונות. דרכי היצירה השונות יוצרות תחושות ורגשות שונים אצל אנשים שונים.

לדוגמה: יצירה חופשית יכולה לגרום ל הרגשת חופש מצד אחד ו להרגשת חוסר ביטחון מצד שני. יצירה לפי הוראות חיצוניות יכולה לגרום מצד אחד ל הרגשת חוסר יצירתיות ומצד שני להרגשה של הליכה לקראת מטרה ברורה.

השאלה השנייה מכוונת את הדיון למטרות היצירה בשיעור זה: לחוש את ההבדלים שנוצרים בחינוך כאשר מערכת החינוך משרתת מטרות שונות; להצביע על החשיבות של בחינת המטרות שבתי הספר שאנו מכירים מעוניינים להשיג.

1. ב. מטרות החינוך - השוואה

זמן
30 דקות

חומרים
דף "את מי משרת החינוך?"
דף "מטרות משרד החינוך"
כלי כתיבה

חוקרים רבים בתחום החינוך ניסו להגדיר את מטרות-העל של החינוך. אחד החוקרים החשובים בתחום זה, פרופ' צבי לם, מגדיר שלושה "אדונים" שמערכת החינוך פועלת בשירותם: החברה, היחיד והתרבות.

חינוך שמשרת את החברה הוא חינוך שרוצה להכשיר את התלמיד למלא את התפקידים החיוניים לקיומה של החברה שבה חי. חינוך שמשרת את היחיד יפעל למימוש העצמי של היחיד על נטיותיו והתפתחויותיו. חינוך שמשרת את התרבות יעסוק בהעברת הידע והמסורת של התרבות שהלומד הוא חלק ממנה.

תחילה נבדוק את מטרות משרד החינוך כפי שהוגדרו בשנת 2002.

שאלות והנחיות לקבוצה

כל זוג יקבל את שני הדפים: "את מי משרת החינוך?" ו"מטרות משרד החינוך".

- את מי בעיקר צריך החינוך לשרת, לדעתכם: את היחיד, את החברה, או את התרבות?
- חלקו את מטרות משרד החינוך לשלוש קטגוריות: מטרות שנוגעות ליחיד; מטרות שנוגעות לחברה; מטרות שנוגעות לתרבות.
- היכן עיקר כובד המשקל של מטרות משרד החינוך?

את מי משרת החינוך?

על פי פרופ' צבי לם, לשאלה זו יש שלוש תשובות אפשריות:

א. החינוך משרת את החברה.

ב. החינוך משרת את היחיד.

ג. החינוך משרת את התרבות.

כל אחת מן התשובות מובילה לחינוך מסוג אחר ובעל מטרות אחרות.

חינוך שמשרת את **החברה** הוא חינוך שרוצה להכשיר את התלמיד למלא את התפקידים החיוניים לקיומה של החברה שבה הוא חי. כדי להתקיים, חברה זקוקה לכך שחבריה ידעו להיות בנים והורים, ילמדו מקצוע ויוכלו לעבוד ולהתפרנס, וכדומה. החינוך על פי התפיסה הזו מיועד לעצב בוגר שידע להשתלב בחברה כפי שהיא ויקבל את הכלים והמימוניות הדרושים למלא את תפקידיו החברתיים השונים.

חינוך שמשרת את **היחיד** שואל: מה הילד רוצה? בשיטת החינוך הזו, הילד הוא במרכז. על פי תפיסה זו, מטרת החינוך היא, המימוש העצמי של היחיד על נטיותיו והתפתחותיותיו. הנחת היסוד של תפיסה זו היא שהאדם טוב מטבעו, ואם ניתן לו את החופש והמרחב להתפתח ולצמוח על פי דרכו, הוא יממש את טבעו הטוב כאשר יגדל.

חינוך שמשרת את **התרבות** הוא חינוך שעיקר תפקידו להעביר ללומד את הידע והמסורת התרבותית שהוא משויך אליה. על פי התפיסה הזו, הדבר החשוב ביותר בתהליך החינוכי הוא שהלומד יפנים את הערכים של התרבות ויכיר את הטקסטים המרכזיים שלה.

מעובד על פי: צבי לם, "אידיאולוגיות ומחשבת החינוך", כל שצריך להיות אדם, נמרוד אלוני (עורך) הקיבוץ המאוחד ומכון מופ"ת, תל אביב 2005, עמוד 113-121

מטרות החינוך הממלכתי

1. לחנך אדם להיות אוהב אדם, אוהב עמו ואוהב ארצו, אזרח נאמן וְ למדינת ישראל, המכבד את הוריו ואת משפחתו, את מורשתו, את זהותו התרבותית ואת לשונו.

2. להנחיל את העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל ואת ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית ולפתח יחס של כבוד לזכויות האדם, לחירויות היסוד, לערכים דמוקרטיים, לשמירת החוק, לתרבותו ולהשקפותיו של הזולת, וכן לחנך לחתירה לשלום ולסובלנות ביחסים בין בני אדם ובין עמים.

3. ללמד את תולדות ארץ ישראל ומדינת ישראל.

4. ללמד את תורת ישראל, תולדות העם היהודי, מורשת ישראל והמסורת היהודית, להנחיל את תודעת זכר השואה והגבורה ולחנך לכבדם.

5. לפתח את אישיות הילד והילדה, את יצירתיותם ואת כישורונותיהם השונים, להרחיב את אופקיהם התרבותיים ולחשפם לחוויות אמנותיות, והכול למיצוי מלוא יכולתם כבני אדם החיים חיים של איכות ושל משמעות.
6. לבסס את ידיעותיהם של הילד והילדה בתחומי הדעת והמדע השונים, ביצירה האנושית לסוגיה ולדורותיה, ובמימוניות היסוד שיידרשו להם בחייהם כבני אדם בוגרים בחברה חופשית, ולעודד פעילות גופנית ותרבות פנאי.
7. לחזק את כוח השיפוט והביקורת, לטפח סקרנות אינטלקטואלית, מחשבה עצמאית ויזמה, ולפתח מודעות ועירנות לתמורות ולחידושים.
8. להעניק שוויון הזדמנויות לכל ילד וילדה, לאפשר להם להתפתח על פי דרכם וליצור אווירה המעוררת את השונה והתומכת בו.
9. לטפח מעורבות בחיי החברה הישראלית, נכונות לקבל תפקידים ולמלאם מתוך מסירות ואחריות, רצון לעזרה הדדית, תרומה לקהילה, התנדבות וחתירה לצדק חברתי במדינת ישראל.
10. לפתח יחס של כבוד ואחריות לסביבה הטבעית וזיקה לארץ, לנופיה, לחי ולצומח.
11. להכיר את השפה, התרבות, ההיסטוריה, המורשת והמסורת הייחודית של האוכלוסייה הערבית ושל קבוצות אוכלוסייה אחרות במדינת ישראל, ולהכיר בזכויות השוות של כל אזרחי ישראל.

תיקון לחוק החינוך הממלכתי משנת תשי"ג 1953
פורסם בחוזר מנכ"ל סא/2(א), ב תשרי תשס"א, 2 באוקטובר 2000, כולל התיקון לסעיף 5

אסיף

- אלו מטרות ממטרות החינוך הממלכתי משתייכות לכל אחד מן התחומים: חברה, תרבות ויחיד?
- איזו מטרה חסרה לכם ברשימת המטרות של משרד החינוך?

למנחה

בהשוואה זו לומדים המשתתפים להכיר את החלוקה שעושה צבי לם לשלושה תחומים מרכזיים של מטרות, והם נפגשים, אולי לראשונה, עם מטרות החינוך כפי שנוסחו במשרד החינוך. הבדיקה של כל אחת מן המטרות, תוך חשיבה ביקורתית, מקנה למשתתפים הבחנה מעמיקה יותר של עמדת משרד החינוך.

למעשה, המטרות שניסח משרד החינוך כוללות הכל: את החברה, את התרבות ואת היחיד. לפי דעתו של צבי לם, אי אפשר שחינוך יתמקד בשלוש מטרות בבת אחת, שכן מדובר ב"הגיונות סותרים" – וצריך לבחור מהי המטרה המרכזית של החינוך. נראה שמשרד החינוך מנסה (או מתיימר) להגשים את כל מטרות החינוך, בלי להתייחס לסתירה אפשרית ביניהן. בהמשך נכיר גישותיהם של רבנים למטרות החינוך ונראה שהם מודעים לקונפליקט בין מטרות שונות ולצורך להכריע בשאלה למה ראוי לחנך את הילדים.

(סוגיה נוספת שלא נעסוק בה כאן אבל חשוב לציין אותה היא סוגיית הקשר בין רמת ההצהרות לבין המעשים: האם מטרות החינוך שניסח המשרד מיושמות בשטח?)

יש לציין עוד, שהסכימה של צבי לם על מטרות החינוך איננה אוניברסאלית ועל-היסטורית. יש סכימות אחרות של מטרות החינוך. בשיעור "פדגוגיה של שחרור"

נכיר את תפיסת מטרת החינוך של פאולו פריירה, שאיננה נכללת במטרות החינוך על פי לם.

השאלה השנייה לקבוצה מזמינה את המשתתפים לבנות קומה נוספת על ההיכרות והחשיבה הביקורתית והיא הגדרת מטרות באופן עצמאי. בשאלה זו יש גם הכנה לחלקו האחרון של השיעור.

2. כ"ח בקהילות המזרח - ניתוח מקרה

זמן
30 דקות

חומרים
דף מקורות

נישאר בזוגות, נקרא שני טקסטים של שני חכמים שהתייחסו לכניסת ארגון כ"ח (כל ישראל חברים) לארצם. כל אחד מנתח את המצב מתוך נקודת מצב שונה ולכן הוא מגיע למסקנה שונה.

חינוך הבנים

"הנצו הרימונים" - אלו הבנים, שעליהם אמרו: "אפילו ריקנים שבך מלאים מצוות כרימון". אם הנצו בילדותם תורה ומצוות ומעשים טובים - כרימונים, אם לאו. ובאה תשובה: "לא ידעתי נפשי שמתני" וכו'. כלומר, מה אענה ומה אומר ומה ראיתי ומה נסתכלתי מהראייה המעגמת נפש ראיתי. ראיתי את הבן לבוש לבוש נכרי, מקצר בעליונים ומאריך בתחתונים, מסלסל בשער, מְיַפֵּה את עיניו ומחליק את סנדלו להיות מבהיק, וספרי מירס [ספרים חיצוניים] תחת זרועותיו והולך השכם בבוקר להאסקול"א [בית ספר] וכל היום מצפצף כעגור בשפת צרפת וזכר תורת עברית לא יעלה על דל שפתי. ובבואו מבית הספר לעת צהריים ורואה שעדיין לא הכינו לו את הארוחה טרם בואו, הוא בועט בפרת הבשן היא אימו, והיא פוערת פיה לבלי חוק כנגד המשרתת, "ויפתח ה' את פי האתון" לקלל ולחרף - למה לא הכינה לעורב צידו, וקם שאון בבית, אלה מפה ואלה מפה. ובין כה וכה הביאו לו ארוחה ובא וישב לו על השולחן. ונושך ואוכל כחמור בלי נטילת ידיים ובלי ברכת המוציא, ומלא כריסיה זיני בישי [וממלא את בטנו מזונות רעים] עד שכריסו נבקעת, ויקום וילך בלי ברכת המזון, ואחר כך אין לו מנוחה כדוב, אלא מטייל ארוכות וקצרות בראש פרוע, ומשנן וחזור חזור, מה שלמד בבית הספר כדי להיות שגור בפיו בעל פה, וכמעשהו בצהריים, כך מעשהו לעת ערב, וזה דרכו תמיד. באופן שאינו, לא במקרא ולא בדרך ארץ ולא במידות, פרא ולא אדם, בער ולא איש, משולל ממצב הנימוסי והדתי. והגורם לכל זה, בעבור שכולמוס הקנאה אחז אותם להדמות אל אנשי אירופא ובפרט להצרפתים.

הרב שמעון אגסי, אמרי שמעון, הוצ' צאלח ב"ר ירושלים תשכ"ח, עמוד רו-רו

הרב שמעון אגסי

נולד בבגדאד ב-1852. היה סוחר ותלמיד חכם שעסק בקבלה. מעמדו בקהילה היה גבוה למרות שסירב למשרה רבנית. נפטר ב-1913. ספרו אמרי שמעון מכיל דרשות שונות שכתב ושנשא בעל פה.

... הַרְאָתָ לְדַעַת מְלִשׁוֹן הַמַּחְבֵּר הַנִּפְלֵא הַזֶּה כִּי הַמְּלֵאכָה הַיָּא עֵיקֶר וְשׁוֹרֵשׁ לְכָל שְׁלִימוֹת חַיֵּי הָאָדָם הַנִּעְלָה מְכַל חַי, בֵּין עַל דֶּרֶךְ הַמוֹסֵר בֵּין עַל דֶּרֶךְ הַתּוֹרָה, וְכַמְעַט שְׁעִיקֶר הַדַּת הַיִּשְׂרָאֵלִית תְּלוּיָה בָּהּ. וְתַמִּיָּה אֲנִי עַל עֲצִמִינִי בַּמְדִּינוֹתֵינוּ אֱלֹהִים, שְׁאִין אֲנַחְנוּ שְׁמִים לֵב עַל זֶה כִּי דְבָרִים אֱלוֹ יִכּוֹל לְהַבִּינֵם כָּל אָדָם, אֲפִילוֹ שְׁאִינוּ לֹא חֲכָם וְלֹא לְמַדָּן כִּי נִיכָרִים דְּבָרֵי אִמַּת וְיִוֹשֵׁר (בַּחוּשׁ נַחֲשׁ). שְׁבַכֵּל יוֹם וְיוֹם אֲנִי רוֹאִים כַּמָּה

בני אדם נודדים ללחם ואין, וכל זה על הרוב הוא מפני שלא למדו איזה מלאכה כלל, או מפני שלמדו מלאכה שאינה ראויה לתת להם כדי פרנסתם מחסרון השגחת הוריהם עליהם...

...ובפרט אנשי אירופה מהם מלכים מהם אפרכים [שליטים] שיש בהם כמה חכמים גדולים וידועים חקרי לב רבים בדעות ועשירים מופלגים ונקיי הדעת ומשכילים בכמה חוכמות אשר שומעם הולך בכל המדינות שמשכימים להלכה ולמעשה פה אחד בחיוב המלאכה על כל אחד ואחד ולכן הם משגיחים גם על אחיהם בני בריתם הנפוצים על פני כל הארץ ללמדם חכמות ולשונות העמים העומדים כפרץ להגן עלינו מכל צרה וצוקה. כמו שרואים זה כמה במדינותינו אלה וגם במדינות אחרים "כמו ששמעו" שזה כמה שנים שנתעוררו כמה חברות כמו חברת "כל ישראל חברים" וחברת "אגודת אחים" וכיוצא בהם, ה' יחיהם ויזכיהם, עד שקבעו בתי ספר ללמוד בנים ובנות ללמד את נערי בני ישראל קריאה וכתובה וכמה מידי דמיטב ותמיד הם משתדלים בכל עוז ותעצומות בכוחם ואונם וכמה ממון מפזרים על זה הרבה אין קץ, ישלם ה' פעלם ותהי משכורתם שלמה, יראו זרע, יאריכו ימים על ממלכתם בעושר וכבוד והצלחה מרובה בימיהם וימינו תושע יהודה, וישראל ישכון לבטח, אמן כן יהי רצון.

הרב יצחק קוריאט, נחלת אבות, ליורנו תרנ"ט 1899, עמוד מא

הרב יצחק קוריאט

מעט מאוד ידוע לנו עליו. חי במוגדור שבמרוקו במחצית השניה של המאה ה-19. ספרו נחלת אבות כולל דרשות בתחומים של חיי הימים של היהודי.

כ"ח

כל ישראל חברים (כ"ח, בצרפתית – אליאנס Alliance Israélite Universelle) הוא ארגון בין-לאומי ראשון מסוגו של יהודים, שהוקם בשנת 1860 בפריז. מטרת הארגון היא להגן על זכויות היהודים, ולמנוע את אפלייתם לרעה, להעלות את רמת התרבות בקרב החברה היהודית וכן את רמתם החברתית והפוליטית.

ב-1890 החל הארגון לעסוק בחינוך. פעולות החינוך התמקדו בעיקר בצפון אפריקה ובמזרח התיכון. בשנת 1912 היו בתורכיה 72 בתי ספר של כ"ח ובמרוקו 14 בתי ספר. השינויים שהכניסה כ"ח למערכת החינוך בארצות אלה: לימוד עברית, השכלה כללית ושפות זרות, לימוד לבנות, הכשרה מקצועית. במאה ה-20 החלו לראות את תוצאות פעילותו בעין רעה וקמה התנגדות לארגון. הסיבה העיקרית להתנגדות הייתה החילון שבא בעקבות הלימוד בבתי הספר בכ"ח וההתרחקות מהמסורת.

ארגון כ"ח הקים גם בתי ספר בישראל שעדיין מופעלים על ידי העמותה.

שאלות והנחיות לקבוצה

- איזה "אדון" אמור החינוך לשרת, לפי דבריו של כל אחד מהרבנים?
- כיצד מטרת החינוך שכל חכם רואה לנגד עיניו קובעת את יחסו לכ"ח?

אסיף

הרב קוריאט והרב אגסי מביעים עמדות מנוגדות לכניסת "כל ישראל חברים" לקהילותיהם. הרב קוריאט רואה זאת בחיוב וחושב שהדבר יביא ברכה לקהילתו, ואילו הרב אגסי מתנגד לכך באופן נחרץ. הקוטביות בדעותיהם נובעת מראייתם השונה את מטרת החינוך.

שאלות והנחיות לקבוצה

- כיצד תשפיע על הקהילה כל אחת מן ההחלטות: כניסת כ"ח לקהילה, או מניעת הכניסה של כ"ח?

למנחה

הטקסטים של הרב אגסי והרב קוריאט מובאים כאן כדי להמחיש כיצד הצבת מטרת-על שונה גורמת לפרשנות שונה של המציאות. בשתי הקהילות המדוברות

פתחה כ"ח בתי ספר אחרים ממה שהיה מקובל בקהילה עד אז. בתי הספר לימדו השכלה כללית, תרבות צרפתית ומקצוע ופתחו את שעריהן גם בפני הבנות. הרב אגסי רואה כמטרת על את החינוך בשירות התרבות, ולכן כאשר בית הספר משרת תרבות שהיא זרה לו הוא מתנגד לו, בכל תוקף. הרב קוריאט רואה את החינוך כשירות לחברה, ולכן הוא מקבל בברכה בתי ספר שמכשירים את התלמידים למקצוע.

3. האם בית הספר מתאים לי? - תרגיל

חומרים

זמן
60 דקות

בחלק זה של השיעור ננסה לשער מהן מטרות החינוך שבתי ספר שונים בישראל פועלים להשגתן בשלושת התחומים: חברה, תרבות, יחיד. אחר כך נבחן איזו התאמה קיימת בין מטרות בית הספר למטרות של כל אחד מאתנו, וכן נשאל מהו הרווח ומהו ההפסד של קיום התאמה כזו או היעדרה. כל משתתף יעשה את הבירור הזה ביחס לבית הספר של ילדיו.

שאלות והנחיות לקבוצה

- כל משתתף מוזמן לשתף את הקבוצה במטרות בתחום התרבות, בתחום החברה ובתחום היחיד - שהיה רוצה לממש.
- האם יש התאמה בין המטרות שכל אחד היה מעוניין שיתממשו לבין מטרות בית הספר?

למנחה

השאלה הראשונה מזמינה את המשתתפים להגדיר לעצמם את המטרות כדי שיוכלו לבחון באיזו מידה בית הספר של ילדי הם עונה על ציפיות יהם. מומלץ לאפשר למשתתפים כמה דקות של מחשבה לפני שהם משתפים את הקבוצה. ניסוח המטרות צריך להיות ממוקד: איזו תרבות אני מעוניין להנחיל לילדי? לאיזה תפקיד בחברה אני רוצה לי יעד את ילדי? ואלו כישורים וכישרונות אישיים הייתי רוצה שהוא יפתח?

השאלה השנייה מובילה למטרה המרכזית של השיעור והיא - זיהוי מטרות החינוך בבתי הספר שבהם הילדים לומדים. לאחר שהקבוצה הכירה שלושה סוגי מטרות ולמדה לזהות את המשמעות של בחירה באחד הסוגים דרך המקורות של הרב קוריאט והרב אגסי, היא תבחן את המושגים במציאות שבה המשתתפים חיים.

השאלה של רווח והפסד המופיעה בדברי הפתיחה לחלק זה, צריכה ללוות את הדיון כולו ואינה מופנית כשאלה נפרדת למשתתפים. הש יקולים של רווח והפסד הם משמעותיים משתי סיבות: א. אי-אפשר להשיג את כל המטרות כי לפעמים הן עומדות בסתירה זו לזו. ב. בחירה בבית ספר מסוים מהווה בחירה במטרה מרכזית אחת, ואולי ויתור על מטרה אחרת.

סיכום

בשיעור זה חידדנו את המודעות לקיומן של מטרות שונות לחינוך בבתי הספר. בעקבות המודל של צבי לס, ראינו שמטרות החינוך יכולות להיות מנוסחות במישור התרבותי, במישור החברתי או במישור האישי.

הגדרת מטרות החינוך והגדרת מרכז הפעילות החינוכית (היחיד, החברה או התרבות) משפיעות על דרכו של משרד החינוך ועל דרכם של בתי הספר. על כן חשובה יכולתם של הורים להתבונן במעשה החינוכי בבית הספר של ילדם ו"לקרוא" באמצעותו את המטרות המרכזיות שבית הספר הציב לעצמו בחינוך הילדים. מתוך כך יוכל ההורה לפתח תודעה ביקורתית ולבדוק את מידת

ההתאמה בין תפיסות בית הספר לבין תפיסותיו החינוכיות, ובעיקר תפיסתו בשאלה למה אמור בית הספר לחנך.

תוצר ומטרות - יצירה

משימה לקבוצה א

ליצור מהפלסטלינה דמויות של ילדים
השתמשו בפלסטלינה באופן חופשי, כיד הדמיון.

משימה לקבוצה ב

ליצור מהפלסטלינה מספר גדול ככל האפשר של דמויות ילדים
הכינו כדורים וגלילים מהפלסטלינה ורק לאחר מכן הכינו מהם דמויות של ילדים. אין
להשתמש בצורות נוספות.

משימה לקבוצה ג

ליצור מהפלסטלינה דמויות של ילדים לפי ההוראות הבאות:

ראש:

מכדררים כדור מהפלסטלינה החומה.

מכדררים שני כדורים בגודל אפונים בצבע לבן ושני כדורים קטנטנים בצבע כחול.

מצמידים כדור כחול על כדור לבן ומצמידים לראש כעיניים.

מגלגלים שני גלילים קטנים בצבע חום ומצמידים אותם כגבות.

מכדררים כדור חום נוסף, מועכים אותו לצורת משולש ומצמידים אותו כאף.

מגלגלים גליל אדום ארוך ומצמידים אותו בצורת פה מחייך.

גוף

מכדררים כדור בצבע חום, גדול יותר מהכדור של הראש, ומעצבים אותו בצורה של ביצה. תוקעים

בראשו קיסם.

מצמידים את הראש לגוף בעזרת הקיסם.

גפיים

יוצרים ארבעה כדורים חומים ומגלגלים אותם לנקניקים.

מצמידים שניים לצדי הגוף כידיים, מועכים מעט את הקצה שלהם.

מצמידים שניים אחרים לחלק התחתון של הגוף כרגליים ומפתלים את החלק התחתון לצורת כפות

רגליים.

מטרות משרד החינוך

את מי משרת החינוך?

- על פי פרופ' צבי לם, לשאלה זו יש שלוש תשובות אפשריות:
- החינוך משרת את החברה.
 - החינוך משרת את היחיד.
 - החינוך משרת את התרבות.

כל אחת מן התשובות מובילה לחינוך מסוג אחר ובעל מטרות אחרות.

חינוך שמשרת את החברה הוא חינוך שרוצה להכשיר את התלמיד למלא את התפקידים החיוניים לקיומה של החברה שבה הוא חי. כדי להתקיים, חברה זקוקה לכך שחבריה ידעו להיות בנים והורים, ילמדו מקצוע ויוכלו לעבוד ולהתפרנס, וכדומה. החינוך על פי התפיסה הזו מיועד לעצב בוגר שידע להשתלב בחברה כפי שהיא ויקבל את הכלים והמיומנויות הדרושים למלא את תפקידיו החברתיים השונים.

חינוך שמשרת את היחיד שואל: מה הילד רוצה? בשיטת החינוך הזו, הילד הוא במרכז. על פי תפיסה זו, מטרת החינוך היא המימוש העצמי של היחיד על נטיותיו והתפתחותיותו. הנחת היסוד של תפיסה זו היא שהאדם טוב מטבעו, ואם ניתן לו את החופש והמרחב להתפתח ולצמוח על פי דרכו, הוא יממש את טבעו הטוב כאשר יגדל.

חינוך שמשרת את התרבות הוא חינוך שעיקר תפקידו להעביר ללומד את הידע והמסורת התרבותית שהוא משויך אליה. על פי התפיסה הזו, הדבר החשוב ביותר בתהליך החינוכי הוא שהלומד יפנים את הערכים של התרבות ויכיר את הטקסטים המרכזיים שלה.

מעובד על פי: צבי לם, "אידיאולוגיות ומחשבת החינוך", כל שצריך להיות אדם, נמרוד אלוני (עורך), הקיבוץ המאוחד ומכון מופ"ת, תל אביב 2005, עמוד 113-121

מטרות החינוך הממלכתי

1. לחנך אדם להיות אוהב אדם, אוהב עמו ואוהב ארצו, אזרח נאמן למדינת ישראל, המכבד את הוריו ואת משפחתו, את מורשתו, את זהותו התרבותית ואת לשונו.
2. להנחיל את העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל ואת ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית ולפתח יחס של כבוד לזכויות האדם, לחירויות היסוד, לערכים דמוקרטיים, לשמירת החוק, לתרבותו ולהשקפותיו של הזולת, וכן לחנך לחתירה לשלום ולסובלנות ביחסים בין בני אדם ובין עמים.
3. ללמד את תולדות ארץ ישראל ומדינת ישראל.
4. ללמד את תורת ישראל, תולדות העם היהודי, מורשת ישראל והמסורת היהודית, להנחיל את תודעת זכר השואה והגבורה ולחנך לכבדם.
5. לפתח את אישיות הילד והילדה, את יצירתיותם ואת כישורונותיהם השונים, להרחיב את אופקיהם התרבותיים ולחשפם לחוויות אמנותיות, והכול למיציאו מלוא יכולתם כבני אדם החיים חיים של איכות ושל משמעות.
6. לבסס את ידיעותיהם של הילד והילדה בתחומי הדעת והמדע השונים, ביצירה האנושית לסוגיה ולדורותיה, ובמיומנויות היסוד שיידרשו להם בחייהם כבני אדם בוגרים בחברה חופשית, ולעודד פעילות גופנית ותרבות פנאי.
7. לחזק את כוח השיפוט והביקורת, לטפח סקרנות אינטלקטואלית, מחשבה עצמאית ויזמה, ולפתח מודעות ועירנות לתמורות ולחידושים.
8. להעניק שוויון הזדמנויות לכל ילד וילדה, לאפשר להם להתפתח על פי דרכם וליצור אווירה המעוררת את השונה והתומכת בו.
9. לטפח מעורבות בחיי החברה הישראלית, נכונות לקבל תפקידים ולמלאם מתוך מסירות ואחריות, רצון לעזרה הדדית, תרומה לקהילה, התנדבות וחתירה לצדק חברתי במדינת ישראל.
10. לפתח יחס של כבוד ואחריות לסביבה הטבעית וזיקה לארץ, לנופיה, לחי ולצומח.
11. להכיר את השפה, התרבות, ההיסטוריה, המורשת והמסורת הייחודית של האוכלוסייה הערבית ושל קבוצות אוכלוסייה אחרות במדינת ישראל, ולהכיר בזכויות השוות של כל אזרחי ישראל.

תיקון לחוק החינוך הממלכתי משנת תשי"ג 1953
 פורסם בחוזר מנכ"ל סא/2(א), ב תשרי תשס"א, 2 באוקטובר 2000, כולל התיקון לסעיף 5

- את מי בעיקר צריך החינוך לשרת, לדעתכם: את היחיד, את החברה, או את התרבות?
- חלקו את מטרות משרד החינוך לשלוש קטגוריות: מטרות שנוגעות ליחיד; מטרות שנוגעות לחברה; מטרות שנוגעות לתרבות.
- היכן עיקר כובד המשקל של מטרות משרד החינוך?

כי"ח בקהילות המזרח - ניתוח מקרה - לימוד בחבר

חינוך הבנים

"הנצו הרימונים" - אלו הבנים, שעליהם אמרו: "אפילו ריקנים שבך מלאים מצוות כרימון". אם הנצו בילדותם תורה ומצוות ומעשים טובים - כרימונים, אם לאו. ובאה תשובה: "לא ידעתי נפשי שמתני" וכו'. כלומר, מה אענה ומה אומר ומה ראיתי ומה נסתכלתי מהראיה המעגמת נפש ראיתי. ראיתי את הבן לבוש לבוש נכרי, מקצר בעליונים ומאריך בתחתונים, מסלסל בשערו, מִיַּפֶּה את עיניו ומחליק את סנדלו להיות מבהיק, וספרי מירס [ספרים חיצוניים] תחת זרועותיו והולך השכם בבוקר להאסקול"א [בית ספר] וכל היום מצפצף כעגור בשפת צרפת וזכר תורת עברית לא יעלה על דל שפתיו. ובבואו מבית הספר לעת צהריים ורואה שעדיין לא הכינו לו את הארוחה טרם בואו, הוא בועט בפרת הבשן היא אימו, והיא פוערת פיה לבלי חוק כנגד המשרתת, "ויפתח ה' את פי האתון" לקלל ולחרף - למה לא הכינה לעורב צידו, וקם שאון בבית, אלה מפה ואלה מפה. ובין כה וכה הביאו לו ארוחה ובא וישב לו על השולחן. ונושך ואוכל כחמור בלי נטילת ידיים ובלי ברכת המוציא, ומלא כריסיה זיני בישי [וממלא את בטנו מזונות רעים] עד שכריסו נבקעת, ויקום וילך בלי ברכת המזון, ואחר כך אין לו מנוחה כדוב, אלא מטייל ארוכות וקצרות בראש פרוע, ומשנן וחזור חזור, מה שלמד בבית הספר כדי להיות שגור בפיו בעל פה, וכמעשהו בצהריים, כך מעשהו לעת ערב, וזה דרכו תמיד. באופן שאינו, לא במקרא ולא בדרך ארץ ולא במידות, פרא ולא אדם, בער ולא איש, משולל ממצב הנימוסי והדתי. והגורם לכל זה, בעבור שבולמוס הקנאה אחז אותם להדמות אל אנשי אירופא ובפרט להצרפתים.

הרב שמעון אגסי, אמרי שמעון, הוצ' צאלח ב"ר ירושלים תשכ"ח, עמוד רו-רו

הרב שמעון אגסי

נולד בבגדאד ב-1852. היה סוחר ותלמיד חכם שעסק בקבלה. מעמדו בקהילה היה גבוה למרות שסירב למשרה רבנית. נפטר ב- 1913. ספרו אמרי שמעון מכיל דרשות שונות שכתב ושנשא בעל פה.

... הרֶאָתָה לדעת מלשון המחבר הנפלא הזה כי המלאכה היא עיקר ושורש לכל שלימות חיי האדם הנעלה מכל חי, בין על דרך המוסר בין על דרך התורה, וכמעט שעיקר הדת הישראלית תלויה בה. ותמיה אני על עצמינו במדינותינו אלה, שאין אנחנו שמים לב על זה כי דברים אלו יכול להבינם כל אדם, אפילו שאינו לא חכם ולא למדן כי ניכרים דברי אמת ויושר (בחוש' נחש'). שבכל יום ויום אנו רואים כמה בני אדם נודדים ללחם ואין, וכל זה על הרוב הוא מפני שלא למדו איזה מלאכה כלל, או מפני שלמדו מלאכה שאינה ראויה לתת להם כדי פרנסתם מחסרון השגחת הוריהם עליהם...

...ובפרט אנשי אירופה מהם מלכים מהם אפרכים [שליטים] שיש בהם כמה חכמים גדולים וידועים חקרי לב רבים בדעות ועשירים מופלגים ונקייה הדעת ומשכילים בכמה חכמות אשר שומעם הולך בכל המדינות שמשכימים להלכה ולמעשה פה אחד בחיוב המלאכה על כל אחד ואחד ולכן הם משגיחים גם על אחיהם בני בריתם הנפוצים על פני כל הארץ ללמדם חכמות ולשונות העמים העומדים כפרץ להגן עלינו מכל צרה וצוקה. כמו שרואים זה כמה במדינותינו אלה וגם במדינות אחרים "כמו ששמעו" שזה כמה שנים שנתעוררו כמה חברות כמו חברת "כל ישראל חברים" וחברת "אגודת אחים" וכיוצא בהם הי"ו [ה' יחיהם ויזכינם] עד שקבעו בתי ספר ללמוד בנים ובנות ללמד את נערי בני ישראל קריאה וכתובה וכמה מידי דמיטב ותמיד הם משתדלים בכל עוז ותעצומות בכוחם ואונם וכמה ממון מפזרים על זה הרבה אין קץ, ישלם ה' פעלם ותהי משכורתם שלימה, יראו זרע, יאריכו ימים על ממלכתם בעושר וכבוד והצלחה מרובה בימיהם וימינו תוושע יהודה, וישראל ישכון לבטח, אמן כן יהי רצון.

הרב יצחק קוריאט, נחלת אבות, ליוורנו תרנ"ט 1899, עמוד מא

הרב יצחק קוריאט

מעט מאד ידוע לנו עליו. חי במוגדור שבמרוקו ב מחצית השניה של המאה ה-19. ספרו נחלת אבות כולל דרשות בתחומים של חיי הימים של היהודי.

- איזה "אדון" אמור החינוך לשרת לפי דבריו של כל אחד מהרבנים?
- כיצד מטרת החינוך שכל חכם רואה לנגד עיניו קובעת את יחסו לכי"ח?

